

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Jarosław Marszewski

Ekranowe metamorfozy bohatera historycznego w zmiennych kontekstach estetycznych i politycznych w polskim filmie fabularnym, serialu, teatrze telewizji i dokumencie na przykładzie postaci Józefa Piłsudskiego (lata 1918–2021)

Zasadniczym celem niniejszej pracy było zebranie i usystematyzowanie, zrealizowanych na przestrzeni ponad stu lat, polskich dzieł ekranowych poświęconych w całości lub w istotnej części osobie Józefa Piłsudskiego – jego politycznej i osobistej biografii, życiowemu dorobkowi oraz historycznemu dziedzictwu. Ogółem w trzech rozdziałach – skupionych kolejno na: okresie międzywojennym, epoce PRL-u oraz okresie III Rzeczypospolitej – omówiłem, na podstawie literatury i baz danych, sześćdziesiąt trzy tytuły w tym: czternaście filmów fabularnych, dwadzieścia sześć filmów dokumentalnych, siedem seriali fabularnych, pięć spektakli telewizyjnych, dziewięć dokumentalnych filmów fabularyzowanych oraz dwa cykle dokumentalno-fabularyzowane.

W procesie działań badawczych zgromadziłem i opracowałem – najbardziej wyczerpującą z dotąd istniejących – listę utworów filmowych oraz telewizyjnych powstałych przez ostatnie sto lat, a poświęconych życiu oraz dziełu Józefa Piłsudskiego i jego znaczeniu w historii. Przybliżając kolejne dzieła, opisuję jednocześnie ewolucję, jakiej podlegał jego ekranowy wizerunek w zmiennych kontekstach estetycznych i politycznych. Przy każdym utworze omawiam także sylwetkę aktora kreującego postać bohatera tej pracy oraz reżysera filmu bądź spektaklu telewizyjnego. Pragnę przy tym podkreślić, że brak jest wcześniejszych, szerokich i gruntownych opracowań dotyczących relacji Józefa Piłsudskiego ze sztuką filmową. Niniejsza praca ma zatem walor oryginalności, wypełniając tę nie w pełni jeszcze zapisaną w historycznych opracowaniach kartę, a także aktualności, ponieważ – jak wspomniałem – ostatnie lata przyniosły kilkanaście tytułów mocno powiązanych z postacią Piłsudskiego lub w całości mu poświęconych. Przeprowadzona została szczegółowa kwerenda bibliograficzna pozycji zarówno książkowych, materiałów filmowych, jak i źródeł dostępnych w Internecie.

W postać Marszałka – obok dzieł stricte fabularnych, wliczając także formy fabularyzowane – wcieliło się w omawianych utworach dwudziestu siedmiu aktorów, w tym niejednokrotnie znakomitych, czy wręcz wybitnych jak: Daniel Olbrychski, Zbigniew Zapasiewicz, Mariusz Bonaszewski, Jan Nowicki, Jan Frycz, Jerzy Duszyński, Ryszard Filipiński, Janusz Zakrzewski czy Borys Szyc, tworzących fascynującą galerię ekranowych oblicz Józefa Piłsudskiego. Omówione utwory przywołują sylwetkę bohatera tej rozprawy na wszystkich etapach jego życia, w kontekstach: historycznym, politycznym oraz osobistym, tworząc wszechstronny,

wielowymiarowy filmowy portret tego wybitnego Polaka, wraz z ewolucją jakiej podlegał jego ekranowy wizerunek – od otoczonego kultem mitycznego herosa w dobie II Rzeczypospolitej, przez kontrowersyjnego, mrocznego autokratę w kinie z okresu PRL-u, po coraz bardziej komplementarny i wyważony obraz z czasów nam najbliższych. Przywołane tu dzieła dowodzą i ilustrują, jak istotną dla polskich dziejów, a jednocześnie niejednoznaczną i skomplikowaną postacią jest Józef Piłsudski, jak bogata, pełna paradoksów i zaskakujących meandrów jest jego biografia, której rodzime kino zawdzięcza pokazną kolekcję wartościowych, niekiedy wręcz wybitnych, utworów filmowych.

Gorliwi entuzjaści Marszałka postrzegają w nim wybitnego męża stanu, który pragnął stworzyć z Polski mocarstwo regionalne z potężnym potencjałem demograficznym i militarnym, mogące powstrzymać imperialne inklinacje bolszewików i nazistów. Przeciwnicy zarzucają mu megalomanię oraz dyktatorskie zapędy, brutalne traktowanie opozycji i ograniczenie demokracji. Zarzucają Naczelnikowi, że wciągnął Polskę w niepotrzebną konfrontację zbrojną z Rosją bolszewicką, ryzykując tym utratę dopiero co odzyskanej niepodległości i narażając życie wielu rodaków.

Wszystkie wspomniane powyżej sporne motywy i zagadnienia znajdują swoje szerokie echo w poszczególnych, omawianych w niniejszej pracy filmach, komplementarnie tworzących mozaikowy, wielowymiarowy portret głównego architekta polskiej porozbiorowej niepodległości w kontekstach: historycznym, politycznym, kulturowym, społecznym i obyczajowym, zrodzony na przestrzeni ponad stuletnich dziejów polskiej kinematografii.

Blisko dwuletnie doświadczenia i zmagania z serialem *Młody Piłsudski*, które stały się moim udziałem, sprawiają, że temat jest mi szczególnie bliski, stanowiąc istotny emocjonalny impuls do szerszego, pogłębionego spojrzenia na ekranowe inkarnacje Marszałka w polskim filmie i telewizji na przestrzeni XX i XXI wieku.

Ostatni rozdział pracy poświęciłem własnym doświadczeniom z epickim serialem historycznym rozgrywającym się na przestrzeni trzydziestu lat, przybliżając przebieg prac nad serialem na każdym etapie przygotowań, zdjęć i postprodukcji, oddając przy tym głos współtwórcom *Młodego Piłsudskiego*, co również stanowi istotny osobisty aspekt.

Produkcja serialu rozpoczęła się w maju 2018 roku, a zakończyła – we wrześniu 2019 roku. Budżet wyniósł ponad 18 mln zł. Trzyście odcinków zrealizowaliśmy w czasie 125 dni zdjęciowych w kilkunastu lokalizacjach, takich jak Modlin, Nowa Sucha, Nowogród, Żyrardów, Przemyśl, Chabówka, Trakiszki, Lublin. W zdjęciach wzięło udział 240 aktorów, 1346 statystów, 70 kaskaderów i pirotechników. Ekipa techniczna liczyła 80 osób. W opracowaniu odwołuję się do dostępnych danych produkcyjnych, własnych doświadczeń, refleksji, wspomnień. Na jego potrzeby przeprowadziłem serię rozmów z reprezentantami wszystkich pionów twórczych, by obraz przebiegu realizacji był możliwie najpełniejszy, uwzględniający wszystkie możliwe aspekty i konteksty produkcji.

Serial *Młody Piłsudski*, dzięki któremu postać tytułowego bohatera stała się częścią także mojej twórczej biografii, stanowił istotny impuls do stworzenia niniejszej rozprawy. Opisując przebieg działań realizacyjnych na każdym etapie – od przygotowań, poprzez okres zdjęć, po postprodukcję, często przywoływałem wypowiedzi współtwórców serialu, także tych zwykle pozostających w produkcyjnym cieniu, którym rzadko oddaje się głos, jak: autorki scenografii, kostiumów, charakteryzatorka, montażysta, autor efektów CGI, koordynator działań kaskaderskich, reżyser drugiego planu czy ilustratorka muzyczna.

Celem rozmów przeprowadzonych z reprezentantami wszystkich pionów twórczych było stworzenie możliwie najpełniejszego obrazu przebiegu realizacji serialu, z uwzględnieniem wszelkich aspektów i kontekstów procesu produkcyjnego. Jest to także sposób na to, by skromnie podkreślić ich cenny wkład w twórczy proces. Końcowy rozdział ma zatem charakter analityczno-empiryczny i implementuje metodę częściowo ustrukturyzowanych wywiadów oraz obserwację antropologiczną grupy zdjęciowej w połączeniu z historią powstawania utworu telewizyjnego na przykładzie realizacji serialu *Młody Piłsudski*.

* * * * *